

Avrupa Birliği Çevre Hukuku ve KKTC

Birol Ertan

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Kıvılcım Akkoyunlu Ertan

Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE)

Özet

Avrupa Birliği (AB), çağdaş çevre hukukunun gelişmesine yönelik teorik ve pratik açıdan önemli katkılarda bulunan en önemli bölgesel örgütlerden biridir. AB üyesi devletlerde uygulanan çevre hukuku ilke ve pratikleri AB ile bütünleşme aşamasına gelen ülkeleri yakından etkilemektedir.

AB ülkelerinde ve AB düzeyinde çevre duyarlılığının yükselişİ, AB Çevre Hukuku'nun gelişmesi ve AB Çevre Hukuku'na ilişkin uygulamaların yayılmasına kaynaklık etmiştir. AB ülkelerinde çevreci partilerin kuruluşu ve kamuoyu desteğini arttırmaları da, AB ülkelerinde çevre politikalarının yaşama geçirilebilmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle Avrupa Adalet Divanı'nın bazı kararları, çevre konusundaki hukuksal düzenlemelerin uygulanmasına yönelik yol gösterici ve yaptırımcı pratikler yaratmış ve çevre politikalarının yayılma zeminini genişletmiştir.

AB sürecindeki Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) de, çevre mevzuatını gelecek kuşakların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını güvence altına alan sürdürülebilir bir gelişme ilkesi doğrultusunda biçimlendirmelidir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği Çevre Hukuku, Avrupa Tek Senedi, Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi, Çevreci Partiler, Avrupa Adalet Divanı, KKTC Çevre Sorunları.

Abstract

The European Community is an important regional organization contributing greatly to the theoretical and practical development of environmental law. The principles and practices of EC Environmental Law affects both member States and those States which are currently preparing to enter the EC or hope one day to do so.

The rise of an environmental sensibility in European society has contributed to the improvement of EC Environmental Law and to the development of the practices of EC Environmental Law. The rise of Green parties in European countries and the people's support of these parties contributes to the improved practice of environmental laws in EC communities. Of special significance is the

affect of some of the decisions of the European Court of Justice upon the improvement of the practice of environmental law and the spread of environmental policies.

As a consequence of this the TRNC has formulated an environmental law that guarantees future generations the right to live in a healthy and sound environment.

Key Words: European Community Environmental Law, the Single European Act, Strategic Environmental Impact Assessment, Green Parties, European Court of Justice, Environmental Pollution in TRNC

Avrupa Birliği (AB), evre konularına gcl bimde duyarlılık gstermiş uluslararası bölgesel rgtlerden birisidir. Bir ok çevre hukuku ilkesinin ortaya çıkması ve uygulanmasında AB, önde gelen kuruluşlardan birisi olagelmiştir. AB, ye devletlerdeki evre koruma ltlerini gclendiren ve yükselten, ayrıca evre korumada benimsediği ilkeleri yaşama geçiren bir örnek olarak Uluslararası evre Hukukunun gelişimi açısından da çok önemli katkılarda bulunmuş ve bulunmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Güney Kıbrıs'ın AB yesi olmasıyla birlikte AB ile kurumsal ve siyasi ilişkiler içine girmiş, AB yeliği zm süreci ile ilişkilendirilse de aday devlet statüsünü aşarak AB yeliğine çok yakınlaşmış bir durumdadır. KKTC'nin AB yeliği, bugünkü uluslararası ilişkiler ortamında çok uzak görünse de, olası bir zm sonrasında Birleşik Kıbrıs çatısı altında AB yesi olunması yakın bir olasılıktır. Bütün bunlara karşın, KKTC vatandaşlarının önemli bir kısmının AB vatandaşı statüsünde bulunması, AB ile bütünleşme açısından ekonomik ve siyasal ilişkilere girilmesi ve AB organlarında temsil yeteneğine kavuşulması ve diğer gelişmeler, KKTC'nin AB ile uyum çalışmalarına zaman geçirmeksizin girmesini gerektiren nedenler arasındadır.

Bu kısa yazı ile, ilk olarak, AB evre Hukukunun dayandığı temel hukuksal düzenlemeler ve ilkeleri açıklamaya ve AB evre Hukukunu besleyen temel unsurları belirlemeye çalışacağız. Bu belirlemelerden sonra yapacağımız, KKTC'nin AB evre Hukukuna uyum çalışmalarında atması gereken adımları genel hatlarıyla belirlemek olacaktır.

evre Hukuku

evre hukuku, çevresel değerlerin hukuksal güvenceler yaratılarak korunmasına yönelik çalışmalar bütünü olarak tanımlanabilir. Hukukun gelişime ve değişime açık yönünün en önemli göstergelerinden birisi,

çevre hukukudur. Hukuk, zamana, mekana ve toplumsal koşullara uyum sağlama yeteneğine ve esnekliğine sahip olmalıdır ki, zamana ve mekana uygun çözümleri geliştirebilsin.

Yirminci yüzyıla gelinceye kadar insanın yaşam çevresini ve dolayısıyla canlı yaşamını olumsuz biçimde etkileyen çevre sorunları ile karşılaşılma ile birlikte, bütün olarak insanlığı, canlı yaşamını ve hatta bu ilişkiler bütünü ifade eden ekolojik dengeyi tehdit eden ciddi çevre sorunları ortaya çıkmamıştı. Antik Yunan kentlerindeki hava kirliliği ve orman tahribatı, Roma kentlerinde yoğun olarak yaşanan su kirliliği, çevre sorunlarının onlarca yüzyıldan daha eskilerde de yaşandığını ortaya koymaktadır. Çevre sorunlarının insan ve diğer canlıların sağlığı ile ekolojik dengeyi tehdit edecek noktaya gelmesi ise yirminci yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. 1952 yılında İngiltere’de (Londra) hava kirliliği yüzünden 4 binden fazla kişinin yaşamını yitirmesi, çevre sorunlarına karşı duyarlılığını ve bilincini geliştirmiştir. Aradan geçen birkaç on yılda, çevre bilincinin uluslararası düzeyde gelişmesini sağlayacak olaylara şahit olduk. 1972’de Stockholm’de yapılan “Çevre ve İnsan” Konferansı, bu uluslararası bilinç ve duyarlılığın ilk örneği olarak anımsanabilir.

Çevre bilinci ve duyarlılığının gelişmesine koşut olarak, ekonominin ve gelişmenin kaynağı olarak görülen su, toprak ve hava gibi çevresel kaynakların korunması gerektiği düşüncesi, toplumsal yaşama egemen olmaya başlamıştır. Çevresel değerlere hukuksal güvence kazandırma çabalarının gelişimi, çevre hukukunun bağımsız bir hukuk dalı olarak ortaya çıkmasının temel nedenini oluşturmuştur. Bu gelişmelerle birlikte çeşitli hukuksal belgelerde ortaya çıkan çevre korumaya dönük düzenlemeler, gün geçtikçe artmış ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkede çevreyle ilgili iç hukuk düzenlemelerinin bir hukuksal metinde birleştirilmesi çabalarına dönüşmüştür. Ayrıca, özellikle Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke Anayasasında çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik devlete-bireylere ödev ve sorumluluklar yükleyen düzenlemeler görülmeye başlanmıştır. Türkiye Anayasası’nın 56. maddesindeki “çevre hakkı”na ilişkin düzenleme de buna örnek olarak gösterilebilir. Anayasamızın 56. maddesine göre: “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların ödevidir...” Bu hüküm, çevreyi korumak

açısından devlete ve vatandaşlara hukuksal bir ödev ya da sorumluluk yüklemiştir.

Anayasa başta olmak üzere iç hukukta çevre korumaya ilişkin düzenlemelerin yapılması ve çevre korumaya ilişkin anlaşma ve sözleşmeler yoluyla uluslararası hukukta çevrenin ilgi alanına sokulması, çevre hukukunun gelişimini doğrudan etkileyen gelişmeler olmuştur.

Avrupa Birliği Üzerine

Avrupa Birliği'ni yaratan üç temel anlaşma ile ortaya çıkan temel düzenlemeler, Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin kurulması ile başlatılmaktadır. Bu birlik, 1951 yılında Paris Anlaşması ile oluşturulmuş, daha sonra 1957 yılında Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Kurumu kurulmuştur. Üzerinde ciddi bir araştırma yapıldığında, çevre hukuku ya da üç kurucu anlaşma olan Avrupa Kömür ve Çelik Birliği Anlaşması, Avrupa Atom Enerjisi Kurumu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması'nda çevre politikası konusunda ilkesel düzenlemeler bulmak olanağı yoktur.

AB sürecinde 1951 Paris Anlaşması ve 1957 Roma Anlaşması dışında, 1987'de Brüksel'de ortaya çıkan Avrupa Tek Senedi, özellikle çevre politikaları ve uygulama ilkelerinin ortaya çıkması açısından önemli sayılmaktadır. Daha sonra 1992 yılında Avrupa Birliği Anlaşması olarak bilinen Maastricht Anlaşması, AB'yi yaratan süreçte en önemli belgelerden birisi olarak kabul edilmektedir.

Maastricht Anlaşması'ndan sonra, onu tamamlayan ve bazı düzeltmeler getiren 1997 tarihli Amsterdam Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile AB'nin yeni katılacak aday üye devletlere dayattığı ve sık sık vurguladığı demokrasi ve insan hakları hedefleri konusunda açık ve net hedefler konulduğu görülmektedir. AB'nin genişlemesi süreci öncesinde imzalanan Amsterdam Anlaşması, adalet ve içişleri konularını Birliğin etki alanına sokarak ortak dış politika ve güvenlik politikasını güçlendirmiş ve özellikle istihdam ile toplumsal korumayla ilgili yeni ortak politikalar yoluyla Avrupa Bütünleşmesini derinleştirmiştir.¹

Amsterdam Anlaşması sonrasındaki AB tüzel yapısını ilgilendiren gelişme, Nice Doruğu'nda benimsenen anlaşmaydı. 15 üye devlet tarafından benimsenen 4 başlıktaki konuları içeren bu anlaşma,² Komisyon'un büyüklüğü ve bileşimi, Konsey'de oyların ağırlığı, karar alma sürecinde oybirliğinin yerini büyük ölçüde nitelikli oyçokluğunun

alması³ ve güçlendirilmiş işbirliği konularında alınan bir dizi kararı içermekteydi.⁴

AB Çevre Hukukunun Gelişimi

AB üyesi devletler kapsamında çevre duyarlılığına ve çevre korumaya dönük hukuksal düzenlemeler ve uygulamalar konusunda 1970'lere varıncaya kadar önemli bir gelişmeye rastlamamaktayız. 1970'lerden başlayarak ise çevre duyarlılığı ve çevre hukukuna kaynaklık edecek düzenlemeler oluşmaya başlamaktadır.

Keleş ve Ertan, AB çevre hukukuna yönelik düzenlemelerin geçtiği evreleri şu biçimde açıklamışlardır:

1957-1973 tarihlerini kapsayan dönem çevre duyarlılığı açısından durgun bir dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde çevre duyarlılığında kısmi gelişmeler olduğu, çevre koruma bilincinin yeni yeni gelişmeye başladığı görülmektedir. Çevre konusuna verilen önemin arttığı 1973-86 arasındaki dönemde, üç Eylem Programı kabul edilmiştir. 1973-76 arasını kapsayan Birinci Eylem programı, yaşam ölçünlerinin iyileştirilmesi, kirliliğin ve gürültünün önlenmesi amaçlarını gütmüştür. 1977-81 yıllarını kapsayan İkinci Eylem Programı'nda ise çevre politikaları, istihdam ve çevre finansman politikaları öne çıktı ve önleyici yaklaşım, onarımcı yaklaşımın yerini aldı. 1982-86 yılları arasında uygulanan Üçüncü Eylem Programı, Birliğin diğer politikaları ile çevre politikası arasındaki uyum gereğinin, Çevresel Etki Değerlendirmesi'nin, temiz teknolojilerin, sınır ötesi kirliliğin vurgulandığı bir hukuksal belgedir. Daha sonra yürürlüğe konan Dördüncü Eylem Programı, 1987-92 arasında daha çok çevre politikaları ile tarım, sanayi, turizm, enerji, ulaşım, tüketicinin korunması, toplumsal ve bölgesel politikalar arasındaki uyuma ve eşgüdümüne ağırlık vermiştir. 1992-2000 yıllarını kapsayan Beşinci Çevre Eylem Programı'nda Birlik Hukukunun tümü, sürekli ve dengeli gelişme ilkelerine oturtulmaya çalışılmıştır. Sanayi başlığında yeni, temiz teknoloji ve atık yönetimi; enerji sektöründe bölgesel enerji paylaşım politikaları; ulaştırma alanında gaz emisyonlarının azaltılması; tarım sektörü açısından tarım ve çevre eylem planları ve ormancılık; turizm alanında ise taşıma kapasitesi, turizmin zamana yayılması stratejileri gibi konular öncelik taşımışlardır.⁵

2000-2010 yılları arasındaki son dönemde, Birliğin çevre politikalarına yön verecek temel amaçlar olarak şunlar belirlenmiştir:

- Yönergelerin uygulama alanlarını geliştirmek, halkı bilgilendirerek uymayanları kınamak ve Avrupa Adalet Divanı'nı bu amaçla çalıştırmak
- Çevre politikalarının diğer politikalar ile bütünleştirilmesini göstergeler yardımıyla izlemek
- Çevreye dost ürünler kullanımının yaygınlaştırılması ile tüketim kalıplarını değiştirmeye çalışmak
- Halkın, çevresel etki değerlendirme kararı alma süreçlerinde daha çok yer almasını sağlamak
- Yapısal fonlar yardımıyla arazi kullanım planlarının uygulanmasına destek sağlamak
- Bu çerçevede çevre politikasını; mevzuat, piyasa mekanizması, yatay destek araçları ve finansman temellerine oturtmak.

Saptanan çevresel hedeflere ulaşmak için gerekli eylemlerin ana hatlarını çizmiş olan ve 2001-2010 yıllarını kapsayan dönemde yürürlükte bulunacak olan 6. Çevre Eylem Programı, dört öncelikli konuya odaklanmıştır:⁶

- Kyoto Protokolü'nün hedefleri çerçevesinde sera gazlarını azaltıp iklim değişikliğini kontrol etmek
- Doğal çevreyi ve biyo-çeşitliliği korumak
- İnsan sağlığını tehlikeye atmayan bir çevre niteliğine ulaşmak
- Sürdürülebilir doğal kaynak yönetimini sağlamak

AB'nde Çevre Hukukunun gelişimi açısından önemli hukuksal düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlar arasında Avrupa Tek Senedi ile getirilen düzenlemeler çok önemlidir. Bu düzenlemeler dışında, Birliğin Çevre Hukuku alanında kabul etmiş olduğu Direktifler (Yönergeler) ve Tüzükler de AB Çevre Hukukunun gelişimi açısından tamamlayıcıdır.

Avrupa Tek Senedi ve 100A 130R 130S ve 130T maddeleri

Avrupa Tek Senedi (the Single European Act) ismiyle bilinen ve 27 Şubat 1986 yılında gündeme getirilip 1 Temmuz 1987'de imzalanarak yürürlüğe giren anlaşma ile çevre konusunda önemsenebilecek düzenlemeler benimsenmiştir. Bu düzenlemeler, Roma Anlaşması'nın

100. Maddesine Ek olarak getirilen 100A düzenlemesi ile Topluluğun uygulama (eylem) ilkelerini tanımlayan 130 R ve 130 T aralığındaki düzenlemelerdir.⁷ Bu düzenlemeler ile çevre koruma politikaları, Birliğin uygulama ilkelerini belirleyen temel düzenlemeler olarak benimsenmiştir.

AB Çevre Hukukunun açıklanması ve anlaşılması açısından önem taşıyan Tek Senet ile getirilen bu önemli düzenlemelerin bilinmesi gerekir.

Avrupa Topluluğu'nu kuran Roma Anlaşması'nda çevre koruma konusunda bir eylem planı ve uygulama ilkesi bulmak olanağı yoktu. Avrupa Tek Senedi, bu gerçekten yola çıkarak Roma Anlaşması'nın 100. Maddesine bir Ek getirerek 100A maddesini kabul etti.

Ortak Pazar ve Yasalara Uyum konusunu düzenleyen Roma Anlaşması'nın 100. Maddesine eklenen 100A düzenlemesi, çevrenin korunmasına yüksek bir öncelik vermek açısından 100. Maddeye eklenen yeni bir hükümdür. Böylece, çevre korumayla ilgili sayısız düzenleme, yasal olarak Birliği kuran anlaşmanın 100A maddesine dayanabilecektir.⁸

Avrupa Tek Senedi ile benimsenen 130R ve 130S hükümleri de AB çevre politikasının belirlenmesi açısından önemli düzenlemelerdir.

130R düzenlemesinde 5 paragrafta çevre politikası açısından önemli uygulama ilkeleri ortaya konulmuştur. Bu 5 paragrafa baktığımızda şunları görmekteyiz:

130R birinci paragrafı, çevre politikasının dayanması gereken üç ilkeyi açıklamaktadır. Bu ilkeler:

- Çevrenin niteliğini korumak ve geliştirmek
- İnsan sağlığının korunmasına katkı sağlamak
- Doğal kaynakların özenli ve akılcı kullanılmalarını sağlamak⁹

Bu ilkeler, AB çevre politikasının dayandığı temel ilkeleri belirlemesi açısından önemlidir.

Kiss ve Shelton'a göre, 130R düzenlemesinin ikinci paragrafı, başarılı bir çevre eylem programının giriş bölümünde bulunacak bir ilkeyi ortaya koymaktadır.¹⁰ Burada bir ilkedен değil, birkaç ilkedен söz edildiğini görmekteyiz. Bu ilkeler; gereklilik içeren “önleyici yaklaşım”, sorunları “kaynağında önlemek” ve “kirleten öder” ilkeleridir. Görüldüğü gibi, 130R ikinci paragraf ile AB çevre hukukunun üç temel ilkesi belirlenmiş olmaktadır:

Önleyici Yaklaşım: Çevre sorunları ortaya çıktıktan sonra eski duruma getirmeye dönük tedavi edici yaklaşım korunmakla birlikte, ilke olarak çevre sorunlarının ortaya çıkmadan engellenmesini hedefleyen bir yaklaşımdır.

Kaynağında Önlemek: Büyük ölçüde yerel nitelikli sorunlar olması bakımından çevre sorunlarının önlenmesi ve ortadan kaldırılmasında yerellik niteliğinin dikkate alınması ve bu nedenle sorunların yerel ortamda kaynağında önlenmesi yaklaşımıdır. Sorunları kaynağında önleme ilkesine önem verilmemesi, sorunların kaynağı ortadan kaldırılamayacağı için yalnızca geçici önlemler ile yetinmek zorunda kalınması, sorunların yeniden kendini üretmesiyle sonuçlanır.

Kirleten Öder İlkesi: Çevre sorunlarını yaratan kirleticilerin, etkinlikleri sonucu ortaya çıkardıkları çevre kirlenmesi ve bozulmalarının maliyetlerine katlanması gerektiğini ifade eden bir yaklaşımdır. Bu ilke, kirliliğin maliyetinin tüm topluma değil, onu yaratan etkinliklerden yarar elde edenler tarafından karşılanmasını ifade eden bir ilkedir.

130R düzenlemesinde aynı paragrafta yer alan bir başka ifade çok önemlidir ki, önemle vurgulanması gereken bu yaklaşım, 130R ikinci paragraf ile çevre politikasının, Topluluğun diğer politikalarının bütünüleyicisi olarak kabul edildiğinin ve bunun sadece çevre politikası bakımından söz konusu olduğunun¹¹ belirlendiğidir. Bu düzenlemeye göre, “çevre koruma önlemleri, Topluluğun diğer politikalarının bir parçası olarak görülmelidir”.¹²

130R maddesi ile AB çevre politikasının temelini oluşturan 3 ilke benimsenmiştir. Bu ilkelere, daha sonra, dördüncü bir ilke olarak Sürdürülebilir Kalkınma (sürekli ve dengeli gelişme) hedefinin eklendiği görülmektedir. 15-16 Haziran 2001 tarihinde toplanan Göteburg Avrupa Konseyi, Komisyon’un önerdiği “sürdürülebilir kalkınma için AB stratejisi”ni onaylamış ve bu stratejiyi 3 unsura dayandırmıştır. Bu unsurlar; ortak politikaların eşgüdümlü geliştirilmesi; iklim değişikliğini sınırlandırmak, temiz enerji kullanımını artırmak, doğal kaynakları sorumlu yönetmek gibi bir dizi temel hedef belirlemek ve stratejiyi yürütmek için atılan adımların gözden geçirilmesidir.¹³

130R maddesinin üçüncü paragrafı ile Topluluk düzeyindeki çalışmalar dikkate alınması gereken unsurlar olarak belirlenmiştir. Çevre korumada uygun bilimsel ve teknik verilerin kullanılması, değişik bölgelerdeki çevre koşullarının dikkate alınması, eylemden ya da eylemsizlikten doğan maliyet ve faydanın belirlenmesi ve son olarak da

topluluk bölgelerinin bir bütün olarak dengeli biçimde ekonomik ve sosyal olarak gelişmesi.¹⁴

130R maddesinin dördüncü paragraf, önlemlerin Topluluk düzeyinde uygulanmasıyla ilişkilidir. Bu hüküm, pek çok tartışmalara neden olmuş ve çevre politikası konusunda asıl yetkinin üye devletlerde olması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu eleştirilere karşın, bu düzenlemede, çevre politikası konusunda esas yetkinin üye devletlere bırakılmış olduğu¹⁵ savunulmuştur. Sözü ettiğimiz dördüncü paragrafta göre, birinci paragrafta öngörülen önlemlerin tek tek üye devletler düzeyinde değil, Topluluk düzeyinde uygulanması daha tercih edilebilir ise Topluluk, bu önlemleri almalıdır. Bununla birlikte, üye devletler, bu önlemler ile bağdaşan kendi önlemlerini de alabilecektir.¹⁶

Elbette bu ilke, Topluluk bünyesinde temel bir ilke olarak “güçlendirilen” ve Almanya gibi federal devletlerde tersi uygulamaları düşünülemez olan yerellik (subsidiarity) ilkesi ile sorgulanabilir.¹⁷ Yerellik ilkesi, sorunların, sorunlara en yakın birimler tarafından en uygun biçimde çözülebileceği ve en uygun çözüm mekanizmalarının yaratılabileceği anlayışına dayanmaktadır. Bu anlamda yerellik ilkesi, merkezîyetçi düşünce ile çelişmektedir. Ancak, 130R dördüncü paragraf, bir maliyet-fayda analizi yaparak, bütün sorunların değil, ancak belirli sorunların çözümünde Topluluk bünyesinde çözümler üretilmesini öngörmektedir. Üstelik, bu sorun giderme mekanizmasında yerel düzeyde önlemler alınması da engellenmemektedir.

Pek çok yönden eleştiri konusu edilen¹⁸ 130R beşinci paragrafta Topluluk ve üye devletlerin kendi aralarında, üçüncü devletler ve uluslararası örgütler ile yetki alanları çerçevesinde çevre koruma konusunda işbirliği yapmaları gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁹

Avrupa Topluluğu organlarının çevre koruma konusunda karar alma yöntemini düzenleyen Avrupa Tek Senedi 130S hükmü, çevre konusunda Konsey kararlarının oybirliğiyle alınacağına ilişkin eski düzenlemeyi ortadan kaldırmakta olup bu hükme göre Konsey, Komisyon’un önerisini, Avrupa Parlamentosu ile Ekonomik ve Sosyal Komite’nin görüşünü aldıktan sonra oybirliği ile Topluluğun etkinlikleri hakkında karar verebilecektir.²⁰ Böylece Topluluk, 130S düzenlemesi ile çevre sorunları konusunda uygulanabilir bir yöntem yaratmak için karmaşık bir sistem ortaya koymaktadır.²¹ 1987’den önce, çevre politikalarının uygulanmasında oybirliği gerektiği halde, Tek Senet, bu durumu değiştirmiştir.²²

130T maddesi, Avrupa Tek Senedi VII. Bölümündeki son düzenlemedir. Bu madde ile 130S maddesine ek olarak ortak biçimde alınan koruma önlemlerinin hiç bir üye devleti Anlaşmayla uyum içindeki daha ağır koruma önlemleri almak ya da sürdürmekten alıkoymayacağı ifade edilmektedir.²³ 130T düzenlemesi, çevre koruma alanında Topluluk önlemlerinden daha sıkı önlemler getirmeleri konusunda üye devletlere olanak tanımaktadır.²⁴

Avrupa Tek Senedi ile AB Çevre Hukuku konusunda getirilen ve önemsenmesi gereken bu düzenlemelere, daha sonra yenileri de eklenmiştir. Bu konuda daha sonraki gelişme, 1992’de yapılmış olan Maastricht Anlaşması olup Maastricht Anlaşması’ndan sonra, çevre ile ilgili konularda alınan kararlarda nitelikli çoğunluk aranmıştır. Böylece, fiili (de facto) vetonun kaldırılması nedeniyle, günümüzde artık çevre mevzuatının kabul edilmesi daha da kolaylaşmıştır.²⁵

AB Çevre Politikasının yasal temeli Tek Senet ile önemli ölçüde genişletilmiş, Maastricht Anlaşması ile de sağlam bir biçime oturtulmuş; Amsterdam Anlaşması ile yeniden gözden geçirilerek AB Anlaşması’nın 2. Maddesi ile Birlik hedefleri arasına “sürdürülebilir kalkınma” hedefi konulmuştur. Bu noktada çevre, aşağıdaki hedefler temelinde bir Birlik politikası durumuna yükseltilmiştir:²⁶

- Çevrenin niteliğinin korunması
- Çevre niteliğinin iyileştirilmesi
- İnsan sağlığının korunması
- Doğal kaynaklardan akılcıl (rasyonel) biçimde yararlanmak
- Bölgesel ve dünya çapında çevre sorunlarıyla baş etmek için uluslararası düzeyde önlemlerin desteklenmesi.

KKTC’nin AB Uyum Çalışmaları Sürecinde Dikkate Alması Gereken Diğer Hukuksal Belgeler

Avrupa Birliği’nin Çevre Hukuku alanında kabul etmiş olduğu başlıca Direktifler ve Tüzükler şunlardır:²⁷

Avrupa Çevre Ajansı ile Avrupa Çevre Bilgi ve Gözlem Ağı kurulmasına ilişkin 11 Mayıs 1990 tarihli Tüzük (OJ L 120)

23 Haziran 1990 tarihli Bilgiye Erişim Özgürlüğü Hakkında Direktif (OJ L 158)

11 Mayıs 1992 tarihli Çevre Etiketleri Konusunda bir Topluluk Sistemi Oluşturulması Konusunda Tüzük (OJ L 99)

27 Mart 1993 tarihli Üye Devlet Topraklarından Yasa Dışı Yollarla Çıkarılan Kültürel Nesnelerin İadesi Konusunda Direktif (OJ L 74 ve daha sonra da aynı konuda OJ L 187 numaralı Direktif)

10 Ekim 1996 tarihli Kirlenmenin Önlenmesi Ve Azaltılmasına İlişkin Direktif (OJ L 257)

19 Mayıs 2001 tarihli Sanatsal, Tarihsel Ya Da Arkeolojik Değerlere Sahip Kültür Mallarının AB Dışına İhracatını Düzenleyen Tüzük (OJ L 137).

AB Çevre Hukukunun temelini oluşturan değişik sektörler konusundaki Direktifler ise şunlardır:²⁸

Su Kirliliği

5 Şubat 1976 tarihli Yüzme Sularının Kalitesi konusunda Direktif (OJ L 031).

31 Aralık 1991 tarihli Yeraltı Sularının Kirlenmesi konusunda Direktif (OJ L 377).

5 Aralık 1998 tarihli İnsanın Tükettiği Suların Kalite Standartları Konusunda Direktif (OJ L 330).

30 Mayıs 1991 tarihli Kentsel Atık Suların Arıtılması konusunda Direktif (OJ L 135).

Hava Kirliliği

28 Aralık 1998 tarihli benzine kurşun karıştırılmasında üye devletler arasında uyum konusunda Direktifi (OJ L 350).

13 Ekim 1992 tarihli 92/72 sayılı ozon tabakasını incelten maddeler konusunda Direktif (OJ L 297).

16 Mayıs 1997 tarihli dizel motorlu araçların kirletici gazlarına ilişkin üye devletler arasında uyum konusunda Direktif (OJ L 125) ve motorlu taşıtlardan kaynaklı hava kirlenmesine karşı alınacak önlemler konusunda Direktif (OJ L 350).

Atık Yönetimi ve Kimyasal Maddeler

26 Mart 1991 tarihli Atıklar konusunda Direktif (OJ L 78)

31 Aralık 1991 tarihli Tehlikeli Atıklar konusunda Direktif (OJ L 377)

14 Ocak 1997 tarihli kimyasal etkinliklerin yol açtığı kaza riskleri konusunda Direktif (OJ L 10)

16 Temmuz 1999 tarihli Atıkların Depolanması Konusunda Direktif (OJ L 182)

8 Mayıs 1990 tarihli genetiği değiştirilmiş organizmaların dağıtımı konusunda Direktif (OJ L 117)

Doğanın Korunması

30 Haziran 1994 tarihli vahşi kuşların korunması konusunda Direktif (OJ L 164)

22 Temmuz 1992 tarihli doğal yaşam ortamları, flora ve faunanın korunması konusunda Direktifi (OJ L 206) değiştiren 8 Kasım 1997 tarihli direktif.

Gürültü Kirliliği

23 Şubat 1970 tarihli kabul edilebilir ses düzeyi ve motorlu taşıtların çıkardığı sesler konusunda Direktif (OJ L 42).

Karar Alma Sürecine Katılım

7 Haziran 1990 tarihli AB sürecinde çevreyi etkileyebilecek etkinliklere ilişkin kararların alınması sürecine halkın katılımının sağlanması konusunda Direktif (OJ L 158).²⁹

Hayvanların Korunması

AB üyesi ülkeler; 13 Aralık 1968 tarihli Uluslararası Taşımada Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Anlaşması'nı, 10 Mart 1976 tarihli Tarımsal Hayvan İşletmelerindeki Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Anlaşması'nı ve 10 Mayıs 1979 tarihli Kesim Hayvanlarının Korunmasına İlişkin Avrupa Anlaşması'nı imzalamışlardır.³⁰ Ayrıca, Hayvanat Bahçelerindeki Hayvanların Korunması konusunda 9 Nisan 1999 tarihinde bir Direktif kabul edilmiştir (OJ L 94).

Çevre İçin Mali Araçlar

LIFE projesi kapsamında öncelikli projelerin finanse edilmesi yoluyla Birlik çevre politikalarının geliştirilmesi ve yaşama geçirilmesi konusunda Tüzükler.³¹

Avrupa Çevre Ajansı

Avrupa Komisyonu ve üye devletlere çevreyle ilgili düzenlemelerin yapılması ve önlemlerin hazırlanıp uygulanmaya konulması konusunda bilimsel, teknik ve mali bilgileri sağlamak amacıyla Avrupa Çevre Ajansı kurulması konusundaki Tüzükler.³²

Avrupa Çevre Etiketleri

AB ülkelerinde çeşitli çevre etiketlerinin (eco-label) hazırlanması ve yaygınlaştırılması üzerine, bütün AB ülkeleri için geçerli olacak AB Çevre Etiketleri geliştirilmesi çalışmaları başlatılmış ve AB Bakanlar Konseyi'nin çıkardığı 23 Mart 1992 tarihli ve 880 sayılı Tüzük ile AB Çevre Etiketleri Sistemi kurulmuştur.³³

AB'nde Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulaması

ÇED, çevre sorunlarını çözmek için özel olarak ortaya çıkarılmış üç teknikten yalnızca birisidir. Bunlardan diğer ikisi, Risk Yönetimi ve Maaliyet-Fayda Analizi olarak bilinir. Risk yönetimi, içme sularındaki nitratlar gibi tehlikeli maddelerin insan sağlığı ve çevreye olası zararlarının hesaplanmasıdır. Maaliyet-Fayda Çözümlemesi ise hemen hemen her karara uygulanabilen, uzunca zamandır kullanılmakta olan ekonomik bir teknik olarak her türlü müdahalenin maliyetinin ve faydalarının belirlenerek toplam toplumsal refahı ne derece etkileyeceğinin saptanarak karar verilmesi yöntemidir.³⁴ Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ise çevre üzerinde olumsuz etkileri olabilecek etkinlikler ya da proje-planlar uygulamaya geçirilmeden önce, onların çevresel etkilerini belirlemek, olası riskleri saptamak, alternatif ve önlemleri araştırmak üzere yapılan bir çalışma olup bu çalışmanın bilgileri yazılı bir biçimde Rapor'a dönüştürülmektedir. Bu rapor, Stratejik ÇED raporu olarak bilinmekte olup etkinlik, proje ya da plana bu rapor doğrultusunda izin verilmekte ya da izin verilmemektedir. Böylece ÇED uygulaması, çevre sorunlarını ortaya çıkmadan engelleme niteliği nedeniyle, Önleyici Yaklaşım'ın en önemli teknik araçlarından birisi durumuna gelmektedir.

AB, çevreyi önemli ölçüde etkileyebilecek projeler için herhangi bir faaliyetten önce, riskleri belirleyerek, önlemleri açıklayacak ve öncelikle de çevresel etkileri öngörüp alternatifleri saptayacak bir rapor hazırlanmasını isteyen bir Direktifi kabul etmiştir. AB Çevre Direktifi, Türkiye'de görüldüğü gibi, ÇED'ne tabi faaliyetleri EK I ve EK II

biçiminde düzenlemiş ve EK I'deki projeler için ÇED uygulaması zorunlu tutulmuşken, EK II'deki projelerin ÇED'ne tabi olup olmayacağını üye devletlerin takdirine bırakmıştır.³⁵

AB çapında gönüllü korumayı destekleme politikası, bu Direktif çerçevesinde belirli kamu ve özel sektör projelerinin çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesiyle ilgili 5 Temmuz 1985 tarihli (85/337 ve OJ L 175 numaralı) Direktif ile ortaya çıkmaktadır. Yönerge, ESPOO (Sınırlararası ÇED Sözleşmesi) ile girilen taahhütleri hesaba katmaktadır.³⁶ Espoo Sözleşmesi, Sınırlarötesi ÇED Sözleşmesi olarak bilinmekte ve bir ülkenin sınırları dışına taşıp çevre kirliliği yaratan etkinlikler konusunda alınacak önlemler ve ÇED Raporu oluşturma sürecinin hukuksal altyapısını belirlemektedir.

AB ülkeleri çerçevesinde 1988 ve 1992 yılları arasında toplam 1131 proje ÇED kapsamına alınmıştır.³⁷ Bu da göstermektedir ki, binlerce önemli proje, AB düzeyinde ve diğer ülkelerde ÇED kapsamına alınmakta ve ÇED uygulaması gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır.

Sınırşan etkinliklerde çevresel etkilerin değerlendirilmesi konusunda da çeşitli girişimler olmuştur. Bunlardan en önemlisi, Espoo Direktifi olarak bilinir. 1991'de Finlandiya'nın Espoo kentinde toplanan Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, Sınırlararası ÇED Direktifi'ni kabul etmiştir. Bu Direktifi, ABD ve AB dahil 28 ülke imzalamıştır. Bu Direktif, devletlerin etkinliğiyle ilgili sınırşan haklar konusunda ilk anlaşma olarak değerlendirilmektedir.³⁸

AB Çevre Hukukunun Gelişmesi Açısından Çevreci Partiler

AB bünyesinde çevre duyarlılığının artması, çevre konusunda önleyici eylemlerin alınması konusunda vatandaş duyarlılıklarını arttırmıştır. Çevre duyarlılığının yükselişi, AB Çevre Politikalarının gelişmesini ve AB Çevre Hukukunun parçası olacak uygulamaların ve düzenlemelerin yayılmasına ve çeşitlenmesine kaynaklık etmiştir. Bu nedenle, AB ülkelerinde çevreci partilerin kuruluşu ve halk desteğini arttırmaları ve hatta iktidar ortağı olarak politikaların oluşturulmasına katılmaları, AB Çevre Hukukunun gelişmesinin önemli kaynaklarından birisini doğurmuştur.

AB Çevre Hukukuna katkıda bulunan çevreci partilerin olumlu etkileri şu biçimde sıralanabilir:³⁹

- Seçilmiş temsilciler olarak halka yakınlaşma olanağı yaratacak bir çalışma ofisi kazanmaları
- Meşruiyet kazanmaları
- Güçler dengesini kurmaları
- Güçlü partiler ile ilgili politikalar oluşturmaları
- Medyaya erişim anlamında başarı kazanmaları
- Destekçilerini arttırmaları
- Finansal destekler kazanmaları
- Protesto oylarını çekebilmeleri

Özellikle Almanya, çevreci partilerin başarıları ve karar alma süreçlerine katılım örnekleri ile AB Çevre Hukukunun gelişimine kaynaklık etmiştir. Almanya'da çevreci partilerin seçimlerde aldıkları oy oranları şöyledir: 1980'de % 1.5, 1983'de % 5.6, 1987'de % 8.3, 1990'da % 5.1, 1994'de % 6.9, 1998'de % 6.7,⁴⁰ 2002'de % 8.6 ve 2005'de % 8.1.⁴¹ En az aynı oranlarda, AB organlarına da yansıyan çevre duyarlılığı, AB Çevre Hukuku açısından güçlendirici bir unsur olmuştur.

AB bünyesinde çevrecilerin oy oranı 1999'da % 7.7 iken, 2004 'de % 5.7'ye düşmüştür.⁴² Ancak bu düşüş, diğer partilerin çevreci söylemleri ve uygulamaları ile açıklanabileceğinden, AB Çevre Hukuku açısından bu durumun bir kayıp olarak görülmemesi gerekir.

Avrupa Adalet Divanı Kararları

Bir ülkede hukukun kaynakları sıralanırken, Anayasa ile başlayıp Yönetmelik ve Yönergelere kadar uzanan bir dizi kaynaktan söz edilir. Bu kaynaklar arasında yargı kararları ve uluslararası sözleşmeler de bulunmaktadır. Uluslararası sözleşmeler, kanun gücünde oldukları için iç hukukta da bağlayıcılıkları bulunmaktadır. İster iç hukuk kaynakları isterse de uluslararası hukukun kaynakları olsun, yargı kararları da hukukun kaynakları arasında önemli bir yer tutar. Yargı kararları, özellikle içtihatlar oluşturarak uygulamalara ve daha sonra alınacak yargı kararlarına referans oluşturmaktadırlar.

AB mevzuatının tüm üye devletlerde aynı şekilde yorumlanması ve uygulanmasını sağlamakla görevli olan Avrupa Adalet Divanı; üye devletler, AB kurumları, işletmeler ve kişiler arasındaki anlaşmazlıkların çözümlenmesi yetkisine sahip olup her üye devletten birer kişi olmak üzere 25 hakimden ve 8 savcıdan oluşmaktadır.⁴³ Avrupa Adalet Divanı'nın çok sayıdaki davasında Divana yardımcı olunması amacıyla

1989 yılında Divan bünyesinde İlk Derece Mahkemesi⁴⁴ oluşturulmuş olup bu mahkemeler, siyasal ve anayasal olmayan ve bireyler tarafından açılan çoğunlukla çevre davalarına bakmaktadır. İlk derece mahkemesinde görülmekte olan davaların büyük kısmını çevre ile ilgili olanlar oluşturmakta (1997 yılı itibarıyla toplam 636 davanın 324'ü çevreyle ilgili), bu davaları sırasıyla Topluluk kurumlarının personel davaları, tarım ve balıkçılıkla ilgili davalar, rekabet ve devlet yardımları, malların serbest dolaşımı ve gümrük davaları takip etmektedir.⁴⁵

AB Çevre Hukukunun gelişiminde Avrupa Adalet Divanı olarak bilinen Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın bazı kararlarının yön gösterici ve hukuksal durum yaratıcı etkileri olabilmektedir. AB bünyesinde topluluk hukukunun üst mahkemesi olan Adalet Divanı,⁴⁶ yalnızca topluluk hukukunun tutarlı ve birörnek yorumlanmasını sağlamakla kalmaz, tüm üye devletlerin ve vatandaşların hukuka uymasını da sağlar.⁴⁷ Ayrıca Adalet Divanı, yorumları ve kararlarıyla herkesin; Avrupa kurumları, üye devletler, ulusal mahkemeler ve tüm bireylerin tabi olduğu sahici bir Avrupa hukukunun ortaya çıkışını teşvik eder.⁴⁸

Avrupa Adalet Divanının bazı kararları, çevre konusundaki hukuksal düzenlemelerin uygulanmasına yönelik yol gösterici ve zorlayıcı pratikler yaratmaktadır. Özellikle Bilgiye Erişim Özgürlüğü konusunda 90/313 sayılı (23 Haziran 1990 tarihli ve OJ L 158 sayılı) Direktifin uygulanması konusunda Avrupa Adalet Divanı'nın önemli kararları bulunmaktadır.

KKTC'nde AB Çevre Hukukuna Uyum

Avrupa Birliği Çevre Politikası, bir dizi eylem ve ilkeden oluşan pratikler ile hukuksal kaynaklardan oluşan geniş bir müktesebat ile ilişkilidir. Çevre politikasının dayandığı ilkeler ve başarısı, AB Çevre Hukukunun gelişimi ile yakından ilişkilidir. Esas anlamda 1970'lerden sonra gelişmeye başlayan ve 2000'li yıllara gelindiğinde önemli bir gelişme ve bütünleşme gösteren AB Çevre Hukuku kaynakları ve pratikleri, gelişmekte olan bir çok ülkeye örnek olacak düzenlemeler ve uygulamalar yaratmaya devam etmektedir. Ancak, AB çapında bu önlemleri ve kaynakları haklı olarak yeterli görmeyen ve gelişmenin temel parametreleri arasına çevre kalitesini de yerleştirmeye çalışan gruplar, gönüllü kuruluşlar ve siyasal partiler bulunmaktadır. Bu gönüllü kuruluş, grup ve partilerin çabaları, AB Çevre Hukuku'nun gelişiminde itici bir güç olmaları açısından önemsenmelidir. Ayrıca, AB'nin aday

üye devletler ile imzaladığı Müzakere Çerçeve Belgelerinde Müzakerelerin İçeriği başlığında AB müktesebatı içerisinde Avrupa Adalet Divanı İçtihatlarının bulunduğu da belirtilmektedir.⁴⁹ Böylece, Adalet Divanı'nın çevre konusunda geliştirdiği içtihatlar, AB hukukunun parçası durumuna gelmektedir.

AB Çevre Hukukunu oluşturan temel hukuk düzenlemelerinin başarısı, elbette ki, uygulamadaki ciddiyet, eşgüdüm ve sonuçları ile sınılanmalıdır. Bu konuda AB'nin olumlu bir pratik yarattığı kuşkusuzdur. Çalışmanın bütününe dikkate alarak AB Çevre Hukukunun dayandığı ilkeler şöylece özetlenebilir:⁵⁰

- Yüksek çevre koruma standartları
- İhtiyatlı Olma ilkesi
- Önleyicilik ilkesi
- Kaynağında Önleme ilkesi
- Kirleten Öder ilkesi
- Bütünleşme ilkesi
- Himaye Etme ilkesi

AB sürecine uyum çalışmalarını en kısa zamanda başlatması gereken KKTC, AB ile yakın ilişkilerde bulunan ve AB organlarında temsilcileri ile varlığını gösteren bir ülke olarak yukarıdaki AB Çevre Hukuku ilkeleri temelinde çevre politikasını yeniden biçimlendirmek ve Çevre Hukuku mevzuat ve pratiklerini yeniden yapılandırmak durumundadır. Bu süreçte en büyük engeller; “her şeye karşın kalkınma” anlayışına sahip yöneticiler ve onların uygulamaları ile bu çağdışı anlayışla hazırlanmış yetersiz çevre koruma standartları ve çevre hukukuna kaynaklık eden düzenlemeler olacaktır. Bu süreçte ilk atılması gereken adım; çevre mevzuatının sürdürülebilir gelişme ilkesi ve yukarıdaki ilkeler ışığında yeniden gözden geçirilmesi, AB çevre mevzuatına uyumlaştırılması ve karar alma süreçlerindeki karar alıcıların bu ilkeler doğrultusunda acil olarak bir eğitim sürecinden geçirilmesi olmalıdır.

AB Çevre Hukukunun temel ilkeleri dikkate alınarak KKTC Çevre Hukuku ve pratiğinin AB ile uyumlaştırılması sürecinde dikkate alınması gereken başlıca konular şunlar olmalıdır:

- KKTC Anayasası'nın 66. maddesi, çevre hakkının da aralarında bulunduğu Ekonomik ve Sosyal hakları

sınırlandırarak, çevre hakkının gerçekleşmesini “devletin ekonomik gelişme ile mali kaynaklarının yeterliliğine” bağlamış ve AB Çevre Hukukunun temel ilkelerine aykırı bir kısıtlama getirilmiştir. Bu sınırlandırma, Anayasının ilgili maddelerini ve bunlar arasında yer alan çevre hakkına ilişkin hükümleri etkisiz hale getiren bir sınırlandırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sınırlandırma kaldırılmadan çevre hakkının anayasal bir hak olması pratiği yaratılamaz.

- KKTC’de çevrenin korunması ile ekonomik gelişmenin sürekli ve dengeli gelişme politikası ile uyumlu hale getirilmesine ilişkin somut bir hukuksal yaptırımın bulunmayışı ve uygulamada ekonomik gelişmenin öncelik olarak benimsenmesi, AB Çevre Hukuku öncelikleri ile çelişmektedir. AB Beşinci Çevre Eylem Programı’nda Birlik Hukukunun tümü, sürekli ve dengeli gelişme ilkelerine oturtulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, 2001-2010 yılları arasında yürürlükte kalacak 6. Çevre Eylem Programı’nda da sürdürülebilir doğal kaynak yönetimini sağlamak, temel amaç olarak konulmuştur. KKTC Çevre Hukuku ve pratiği, AB Çevre Hukukunun temelini oluşturan “sürekli ve dengeli gelişme” ilkesi çerçevesinde yeniden gözden geçirilmelidir.
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Tüzüğü’nün, AB ÇED Direktifi ve ÇED ile ilgili diğer AB düzenlemeleri ve uygulamaları ile uyumlulaştırılması gerekmektedir. Ayrıca, AB’nin imzaladığı Espoo (Sınırlarötesi ÇED Direktifi) hükümleri ile ÇED Tüzüğü’nün uyumlulaştırılması gerekecektir.
- Çevre mevzuatının yüksek çevre koruma standartları koyacak biçimde yeniden gözden geçirilerek AB çevre politikası ile uyumlulaştırılmasında ve bunun gerçekleştirilmesi için AB bünyesinde başarılı çevre politikaları uygulayan ülkeler ile işbirliğine gidilmesinde yarar bulunmaktadır.
- AB Çevre Hukukunun dayandığı önemli bir ilke, önleyicilik ilkesidir. Bu doğrultuda, çevre mevzuatı ve pratiğinin çevre sorunları ortaya çıkmadan önlemeye yönelik yeniden gözden geçirilmesi, önleyici yaklaşımı destekleyen politika ve projelere öncelik verilmesi ve bunların teşvik edilmesi yoluna gidilmelidir.

- Çevre sorunlarını kaynağında önleme ilkesi gereğince, sorunların ortaya çıktığı yerde önlenmesi konusunda politikalar geliştirilmeli ve özellikle taşra örgütlenmesinin yetki ve kaynakları güçlendirilmelidir. Bu doğrultuda, yerel yönetimlerin çevre koruma etkinliklerinin desteklenmesi amacıyla yerel yönetimlerin çevre korumaya dönük projelerine destek verilmeli ve teşvikler getirilmeli, çevre koruma etkinliklerinde yerel yönetimler güçlendirilmelidir.
- Çevre sorunlarının maliyetinin topluma ödetilmesinin önlenmesi amacıyla çevreyi kirletenlere yönelik ağır yaptırımlar getirilerek caydırıcılık sağlanmalı ve çevre kirliliğinin maliyetini kirletenlerin ödemelerini sağlayan bir hukuk pratiği yaratılmalıdır.
- Çevreyi havada, suda ve toprakta bütüncül olarak gören çağdaş bir anlayış ile çevrenin bütün sektörlerde dikkate alınmasını sağlamak, AB Çevre Hukukunun dayandığı bütünleştirme ilkesinin gereğidir. Bu anlayışın çevre mevzuatı ve pratiğine yansıtılması gereklidir.
- Özellikle büyük kent merkezlerinin çöplerinin açık alanda yakılarak hava kirliliği oluşturulmasının önüne geçilmesi amacıyla KKTC bünyesinde acilen bir çöp imha tesisi kurulmalıdır. Hava kirliliğini ortaya çıkmadan önlemek, AB Çevre Hukukunun en önemli ilkesi olan Önleyici Yaklaşımın bir gereğidir.
- KKTC'nin el değmemiş güzellikteki doğal varlıklarını ve sahillerini yapılaşmaya karşı korumak amacıyla AB Çevre Politikası ilke ve hedefleriyle uyumlu olan ada çapında bir Çevre Düzeni Planı oluşturulmalı ve bütün imar planları ve planlama etkinliklerinin KKTC Çevre Düzeni Planı'na aykırı olmamasına dikkat edilmelidir.

Dipnotlar

¹ Nicholas Moussis, *Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi* (İstanbul, 2004), 30.

² 10 Mart 2001 tarihli, OJ C 80 sayılı Anlaşma.

- ³ Bazı alanlarda hala oybirliği ile karar alınabildiği için bütünüyle oy birliğinden vazgeçildiği söylenemez.
- ⁴ Moussis, *Avrupa Birliği*, 31.
- ⁵ Ruşen Keleş ve Birol Ertan, *Çevre Hukukuna Giriş* (Ankara, 2002), 230-1.
- ⁶ Moussis, *Avrupa Birliği*, 341.
- ⁷ Alexandre Kiss & Dinah Shelton, *International Environmental Law* (New York, 1991), 81.
- ⁸ Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 82.
- ⁹ Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 80-1.
- ¹⁰ Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 81.
- ¹¹ Sevim Budak, *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası* (İstanbul, 2000), 277.
- ¹² Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 81.
- ¹³ Moussis, *Avrupa Birliği*, 340-1.
- ¹⁴ Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 81.
- ¹⁵ Budak, *Çevre Politikası*, 282.
- ¹⁶ Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 81.
- ¹⁷ *a.g.k.*
- ¹⁸ Budak, *Çevre Politikası*, 286.
- ¹⁹ Alexandre Kiss, Dinah Shelton, *International Environmental Law* (New York, 1991), 82.
- ²⁰ Sevim Budak, *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası* (İstanbul, 2000), 287.
- ²¹ Alexandre Kiss, Dinah Shelton, *International Environmental Law* (New York, 1991), 82.
- ²² Keleş, Ertan, *Çevre Hukukuna Giriş*, 229.
- ²³ Budak, *Çevre Politikası*, 290.
- ²⁴ Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 82.
- ²⁵ Keleş, Ertan, *Çevre Hukukuna Giriş*, 229.
- ²⁶ Moussis, *Avrupa Birliği*, 342.
- ²⁷ Bu Direktifler konusunda daha geniş bilgi için bakınız: Budak, 384-420 ve Jacqueline Dutheil de la Rochere, *Le Droit Communautaire de L'environnement*, La Documentation Française, No: 575, Paris, 1998, 131-5.
- ²⁸ De la Rochere, *Le Droit*, 234-5.
- ²⁹ Temmuz 1990 tarihli ve EU Directive 90/313/EEC, OJ L 158 numaralı Direktif.
- ³⁰ İsmet Sungurbey, *Hayvan Hakları: Bir İnsanlık Kitabı* (İstanbul, 1992), 54.
- ³¹ 22 Temmuz 1992 tarihli 1973/92 ve OJ L 206 numaralı Tüzük ile 28 Temmuz 2000 tarihli 1655/2000 ve OJ L 192 numaralı Tüzük.

³² 11 Mayıs 1990 tarihli 1210/90 ve OJ L 120 numaralı Tüzük ile 5 Mayıs 1999 tarihli 933/1999 ve OJ L 1977 numaralı Tüzükler.

³³ AB Çevre Etiketleri konusunda daha geniş bilgi edinmek için bakınız; *Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Çevre Mevzuatı* (Ankara, 2001), 136.

³⁴ Neil Carter, *The Politics of the Environment: Ideas, Activism, Policy* (Cambridge, 2001), 263-4.

³⁵ Stuart Bell, *Environmental Law* (London, 1997), 279.

³⁶ Moussis, *Avrupa Birliği*, 343.

³⁷ Bell, *Environmental Law*, 295.

³⁸ C. J. Barrows, *Environmental Management: Principles and Practice* (London and New York, 1998), 104.

³⁹ Timothy Doyle, Doug McEachern, *Environment and Politics* (London and New York, 2001), 113.

⁴⁰ A.k., 123.

⁴¹ <http://www.bundeswahlleiter.de> 'den aktaran: <http://www.parties-and-elections.de>

⁴² <http://www.europarl.eu.int>

⁴³ İktisadi kalkınma Vakfı, <http://www.ikv.org.tr/print.php?ID=934>, 18 Ocak 2006.

⁴⁴ David Hughes, *Environmental Law* (London, 1996), 141.

⁴⁵ H. Wallace, and W. Wallace, *Policy-Making in the European Union* (Oxford, 2000), 25'den aktaran: Sat Dursun, <http://www.danistay.gov.tr/5%20-%20ATAD.htm>, 19 Ocak 2006.

⁴⁶ Avrupa Toplulukları Adalet Divanı konusunda geniş bilgi için bakınız; Brown, N.Jacobs., *The Court of Justice of European Communities* (London, 1983).

⁴⁷ Moussis, *Avrupa Birliği*, 64.

⁴⁸ A.k., 65.

⁴⁹ AB-Türkiye arasında imzalanan Müzakere Çerçeve Belgesi http://www.aa.com.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=118&Itemid=133, 19 Ocak 2006.

⁵⁰ Jan Jans, "Objectives and Principles of EC Environmental Law", G. Winter (ed.), *European Environmental Law* (Aldershout, 1996), 281-93.